

СИМВОЛІЗМ НЕБА В НАРОДНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНЦІВ

Ігор ПОШИВАЙЛО

Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара»

Київ 01015, вул. Лаврська, 19

Висвітлюються космогонічні мотиви в народному мистецтві українців, прослідковуються їхні міфологічні витоки, з'ясовуються міфопоетичні потрактування в народній орнаментиці та обрядовості, що ілюструють народні уявлення про космос і астрономічні знання.

Ключові слова: міф, ритуал, символ, орнамент, світогляд, космос, Сонце, небо, зорі.

*Та дістанемо золотий камінь,
Золотий камінь посієм ми:
Та нам ся стане ясне небонько,
Ясне небонько, світле сонінько,
Світле сонінько, ясен місячик,
Ясен місячик, ясна зірниця,
Ясна зірниця, дрібні зіздовчки.*
(З колядки)

Народному мистецтву українців притаманні виплекані віковими світоглядними традиціями символізм і метафорика. Закодовані у мистецьких творах символи відображають міфопоетичні уявлення наших пращурів про космос як упорядкований світовий устрій – світо-лад. Визначний вчений Микола Костомаров вважав символ образним виявом моральних ідей за допомогою предметів фізичної природи, наділених духовними властивостями, і при цьому додавав, що фізична природа, через творчу ідею та божественну любов, втілюється у «щонаймайстерніші форми».¹

Академік Вернадський, торкаючись проблем наукового світогляду, зокрема, зазначав, що в творах народного мистецтва, де пов'язується художнє з історико-соціальним, проявляється життя даної епохи і даного народу, і що завдяки цьому можна вивчати і ро-

зуміти душу народу. Він визнавав глибокий символізм художньої творчості, яка «виявляє нам Космос, що проходить крізь свідомість живої істоти...».²

У світосприйнятті українців предмети народного мистецтва виображували вселенські реалії та явища, як то, приміром, писанка – космічне РАЙ-ЦЕ – узагальнено символізувала геном життя, небесну сферу, з якої постають зорі, планети; посудина – Сонце, сферичні космічні тіла, лоно Всесвіту; рушник уособлював криптограмні полотна космогонічних знань про будову Всесвіту, символ Дерева Життя – ототожнював Світовий Центр, ієрархічну структуру буття тощо. В них багатогранно переплелись народні уявлення-знання про часово-просторову модель світобудови, чільні засади світоглядних орієнтацій в **космосі**, тобто в упорядкованій (на протигагу хаотичній) навколишності, естетичні уподобання та духовні спрямування етносу.

Наприклад, гончарний посуд фігурує в міфологіях багатьох світових культур і народів, зокрема в українських переказах і апокрифічних сказаннях. Здебільшого, він пов'язується з космогонічними явищами, ототожнюється на підставі подібності сферичної форми та ідентичності певних функціональних аспектів із астральними об'єктами Всес-

Рис. 1: Очіпок із схематичним зображенням світоустрою. Східне Поділля. Кінець XIX – початок XX ст. Зі збірки Національного центру народної культури (далі НЦНК) «Музей Івана Гончара».

віту: Сонцем, Землею, Місяцем, зорями. Міфологічний статус посуду реалізовується на трьох основних рівнях сакралізації: на вищому (як вмістище Всесвіту, ототожнення з астральними об'єктами), на середньому (як символ і фетиш богів та божеств, витвір «божественних» гончарів) і на нижчому (як ритуальне вмістище, уособлення людини, символ космогонічних знань етносу).³

Триєдність світу, світове дерево, міфічні птахи-творці світу виступають основними образами українського народного мислення. Єдність трьох планів буття: горішнього (небо), проміжного (земля) і долинного (хаос, світові води, підземний світ,) здійснювалася, згідно ранніх традицій українського символізму, за допомогою архетипу світового дерева – дерева життя (вершечок–стовбур–коріння, вазон), яке, здебільшого, має охоронця – птаха (символ світової душі). Дерево Життя канонічно зображується таким, що постає із посудини-вазона або чаші, вказуючи тим на

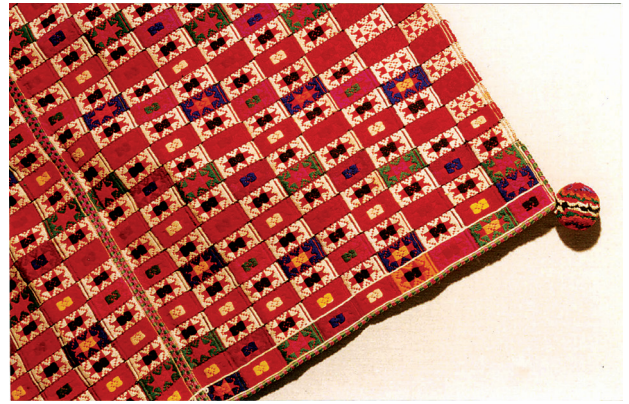

Рис. 2: Плахта зірчаста. Центральна Полтавищина. Початок XX ст. Фрагмент. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

витоки свого коріння із певного лона-вмістища аналогічно всесвіту, який в українській міфології походить із глечика. Відомий фольклорист Ксенофонт Сосенко зазначав, що ідея Світового Дерева «вважається народом за перший світотворчий чинник». ¹⁶ Це яскраво підтверджується українськими колядками – відголоском давньої індоєвропейської традиції, в яких постає чи не найдавніший вербальний образ Світового Дерева (явір, дуб, сосна), яке стоїть серед синього моря, на глибокій воді-першостихії, а на ньому «три голубоньки радоньку радять як світ сновати». І от перед нами засобами метафор і алегорій розгортається містерія світотворення: птахи пірнають до самого дна, дістають дрібний пісочок, з якого народжується «чорна земля», золотий камінь, за допомогою якого простір засіюється «ясним небом», «світлим сонцем», «ясним місяцем», «ясною зірницею» та «дрібними зіздрочками». Часом зустрічаємо інший варіант народження «синього неба» із «синього каменю». За Іваном Нечуєм-Левицьким, синій і золотий колір у міфології означає світло. У своїй праці «Світогляд українського народу» він потрактував синє море як символ «небесного синього простору, серед якого плавають хмари».⁴

Згідно давніх вірувань, Небо уявлялося стрижнем Світобудови, символом космо-

Рис. 3: Сорочка жіноча, орнаментована сваргами. Село Шарапанівка, Вінниччина. Початок XX ст. Фрагмент. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

су, тобто ладу і гармонії, джерелом життя. Семантика слова «небо» у багатьох народів означає «число», «гармонія», «середина», «порядок», «пуп», «життя» (зокрема у латинській, англійській, латиській, хетській, ірландській, валійській мовах). Часто конотація слова «небо» співзвучна поняттю «бог», а також «земноводні» – зміям, ящіркам, жабам як символам Всесвіту та божеств. Значення «неба» часто співвідноситься з поняттями «прірва», «склепіння», «напрямки світу». В міфах різних народів небо створене з каменю, металу, рідини, його зв'язок із світовими водами постає з уявлень, що по ньому плавають світила. Наші далекі пращури вважали, що Небо – то океан або річка, яким мандрує ясне Сонце. Часом з Небом ототожнювалася корова, яка вважалася небожителем і називалася «небесна корова».

Людьми міфопоетичної доби Небо вочевидь уявлялося півсферою, куполом, покришкою, посудиною, яка захищала їх. Захисту сприяли і сонми небесних сил, що реалізували Божественну волю. Так, навіть сьогодні збереглися і широко побутують на писанках, сорочках, рушниках і килимах образи Богині-Матері, Рожаниці з піднятими (благословення неба) чи опущеними руками (благословення землі), так звані «берегині», трансформовані в християнській традиції в образи Пресвятої Богородиці: відповідно Оранти і Покрови.

Свідомість людини, котра інтуїтивно відчувала і/або знала про первинність невидимого джерела Життя, про таємничу Причину і Великого Режисера Буття, уособленого земним Небом, все більше звертала увагу на Вищі Сфери, ретельно вбираючи крихти не-

Рис. 4: Миска керамічна, орнаментована астральними символами. Кінець XX ст. Майстер Яків Брюховецький. Село Голоківка, Черкащина. Кінець XX ст. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

бесних одкровень про світовий устрій-лад і його небожителів. Так важливими тут були і посланці богів – птахи, крила яких, на думку французького мистецтвознавця і музейника Люка Бенуаса, символізували вищий стан істоти і прояв духовної сили. Звідси – птах – улюблений мотив української народної образотворчості. Показово, що пір'ям як відголоском давніх міфологічних уявлень, прикрашали не лише вожді американських індіанців свої зачіски, а й українські дівчата весільні вінки.

Небо вважали багатоярусним (до 8 сфер), часом розподіляли його на «повітряне» (простір пташок й атмосферних явищ) і «вишнє» (дім і престол Бога, божественний світ). Етнограф, фольклорист і краєзнавець Павло Чубинський зафіксував народні уявлення, за якими «Синіх облаків є аж сім, а восьме – вже справедливе небо, де сидить Бог на золотім кріслі й ангели літають. Справдливе небо не синє, але червоне. Воно деколи отвиріається, але тільки на якусь оказію: на війну, на помір, або на голод».⁵ Часом у такому відкритому

Рис. 5: Килим-залавник, декорований астральними символами. Хмельниччина. XIX ст. Фрагмент. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара»..

небі з'являється фігура чоловіка з мечем – на війну, або з посудиною – на щедрій врожай, інколи в час такого розкриття неба видно «ніби дрібненькі головки – то ангели». В таку мить слід просити у Господа спасіння душі. Цікавими є зафіксовані в народному фольклорі структурні особливості неба: найвище небо складається із «трьох зводів з невідомої матерії», а відстань між окремими сферами у 12 разів більша, аніж відстань між землею і першими небесами. Визначний фольклорист Володимир Гнатюк подає уявлення про «край світу», де сходяться земля і небо і де, вважали одні, ще ніхто із живих не був, бо тамтешній народ – сильний і лютий; другі заспокоювали, говорячи, що на краю світу «баби як перуть, кладуть свої праники на небо», а треті переконували, що по смерті летить душа на край світа, де починається небо.⁶

Часом світ пізнається давніми людьми за бінарною опозицією Небо-Земля (верх–низ, чоловічий–жіночий принцип, активне–пасивне начало), які водночас уявлялися небесною парою і батьками людини. В багатьох космогонічних міфах Небо постає із розчленованого хаосу (в українців – з писанки або посудини) та священного шлюбу Неба і Землі (Урану і Геї), з якого і зароджується подальше життя у Всесвіті. Часто символом світобудови, центром світу є Дерево Життя або Світова Гора, вершина якої тримає Небо, де мешка-

Рис. 6: Порохівниця, прикрашена зображеннями зорі. Походження невідоме. Кінець XVIII ст. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

ють боги. Суголосно цьому, в українців небо подекуди символізується горою, на вершині якої смертні зустрічаються з Богом. Своєрідною моделлю-кристалом всесвіту й водночас «гармонізатором простору» постає традиційний солом'яний «павук».

Цікавим у народній світоглядності є мотив подорожі людей на небо, а також принесення усіх земних благ богами або культурними героями з небес – від викрадення таїни вогню, до навчання землеробства і мистецтв-ремесел. Небо уявлялося нашими пращурами не лише домівкою Вищих Сил, а й місцем, куди люди повертаються після смерті – раєм, постаючи таким чином важливим елементом культу предків.

Сонце вважалося центром світу та джерелом життя, символізувало небесну духовність, часто набуваючи образу й уособлюючи окремих богів. Його культ був всесвітнім. В Іпатіївському Літописові під 1114 роком вказується, що «Солнце царь, сын Сварогов, еже есть Дажьбог». За іншими джерелами, богом Сонця вважався Сварог. Володимир Шаян прослідковує у своїх санскритознавчих студіях, що найвище Небо в первісному варіанті звалося нашими пращурами «Свар» та «Сварог» і поставало священним звуком і словом. Український фольклор зафіксував

Рис. 7: Орнаментовані різьбленими символами полиці-«божниці» із села Нещерів і міста Обухів на Київщині та рубель із Полтавщини. XIX ст. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

міфопоетичне ставлення до Сонця – «Ока Божого», яке наділяється епітетами «святе», «праведне», «ясне», «красне», «прекрасне». Пізніше Сонце займає окреме місце в небесній ієрархії – поряд із Всевишнім, що видно

Рис. 8: Мальована керамічна миска. Село Смотрич, Хмельниччина. Перша половина XIX ст. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

з колядки, де за столом сидять три товариші: ясний місячник, світле сонечко, сам Бог Небесний; а також із повчань Володимира Мономаха, котрий вказував на необхідність віддавати *«ранішню Похвалу Богові, а потім сходячому Сонцеві...»*. Сонце вважалося однією з іпостасей Господа, саме тому Великий Князь навчав: *«Побачивши Сонце, прославіть Бога з радістю!»*. Не випадково, затемнення Сонця уявлялося викраденням світила темними силами, а тому це явище віщувало лихо. Примітно, що Христос у християнській традиції постає «Сонцем Правди», а київського князя Володимира Святославича охрещують в народі метафоричним прізвиськом «Красне Сонечко».

В колядках і народних піснях Сонце, зорі, Місяць одухотворюються, персоніфікуються, уявляються однією родиною, де Сонце – жінка, Місяць – чоловік, зорі – їхні діти. Сонце в українській міфопоетичній традиції зображувалося в образі «княгині», «красної панни», «матері», «вдови», тобто набувало рис жінки. Павло Чубинський записав колядку, в якій Сонце постає в образі богині-панни,

Рис. 9: Фрагмент рушника із космогонічним орнаментом. Село Клембівка, Вінниччина. Кінець XIX ст. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

котра вбирається за золотою стіною – тобто червоно-золотим небом на світанку. У народній уяві Сонце «грає», «жениться і танцює». На честь Сонця на схід орієнтували вівтарі у храмах та вхідні двері у селянських хатах.

Народна обрядовість також зберегла залишки культу Сонця, образ якого виявляється у формі ритуальної випічки: паляниці, калити, весільного короваю та печива; крашанки (особливо червоного кольору) або писанки, обрядових керамічних мисок, дівочих віночків зі стрічками (символ багатопроявності світла – рай-дуги) та жіночих головних убо-

Рис. 10: Сорочка чоловіча. Село Тростянич, Вінницьчина. Фрагмент. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

Рис. 11: Рушник. Село Вельбівка, Полтавщина. Початок XX ст. Фрагмент. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

рів, поясів, намиста, весняних ігор з кружлянням «за Сонцем», ляльки Купайла, святкування Різдва та Великодня, празника «колодки» на Масницю, численних обрядодій родинного і календарного кіл.

Місяць – «нічне Боже око» – також глибоко вшановувався нашими предками, на молодика промовляли особливі замовляння на здоров'я, лад, щастя і добробут. Місяць відіграє особливу роль в українському знахарстві завдяки місячній циклічності й магнетизму. Породжена культом цієї планети люнарна міфологія пов'язана із солярними міфами через основні бінарні опозиції – протистав-

лення верх–низ, світло–тьма, чоловіче активне творче–жіноче пасивне начало (китайське «янь–інь») тощо. Етнопсихолог Володимир Куєвда у своїй монографії¹⁷ вказує на те, що вареники та містерії з козою є неодмінними атрибутами святкування Щедрого вечора – свята народження Місяця, що його наші пращури йменували Дідом (Дідухом).

Зорі також відігравали особливу роль, адже все, що стосувалося Неба, було священним. Часто вони постають сестрицями або дітьми Сонця, так само як і душами людей. В українців існує навіть богиня Зоря-молода панна, що має відношення до роси, небесної

Рис. 12: Трипільська „зоря”. Фрагмент розпису посудини.

вологи. Також говорять: *«Красна панна у церкву ввійшла, як зоря зійшла, так і засяяла»*. Особлива роль в українському світогляді належить і «великому сімейству» зірок – Чумацькому Шляхові. Подібні уявлення збереглися в традиційній культурі українців донині, приміром, при випіканні весільного короваю все ще примовляють: *«Хороший коровай убгали, в середину місяць клали, а довкола – зороньками з райськими пташечками»*.

Віддавна гончарні, ткані, вишивані, мальовані, плетені, дереворізьблені та каменотесні предмети життєвого середовища українців оздоблювалися різноманітними орнаментами, що мають світоглядну семантику і композиційно складаються з найтиповіших елементів архетипового плану на кшталт традиційних **крапок, зигзагів, кривульок, завитків, прямих і спіральних ліній, кола, хрестів** тощо. Серед основних груп і видів орнаментів (геометричного, рослинного, зооморфного та антропоморфного) дослідни-

ки вирізняють групу символів небесних тіл (Сонця, Місяця, зір тощо), які звисно ж переплітаються і змішуються з елементами основних орнаментальних символів і мотивів. Центральне місце в таких композиціях зазвичай займають астральні знаки **небесного вогню, зір, Сонця та Місяця**, пізніше трансформовані в **квіти**, зокрема – в поширені з легкої подачі французького парфюмера Анрі (Генріха) Брокера наприкінці XIX століття космополітичні «ружі». Мистецтвознавець Сергій Колос наголошував, що пізніший традиційний орнаментальний мотив «повна рожка» походить не від квітки, а від зорі чи від Сонця, тобто має солярну символіку, а не вегетативну.

В первісних орнаментах відображено й інші символічні домінанти, зокрема уявлення про зодіак як одну із геоцентричних моделей Всесвіту. Так на посуді найдавнішої керамічної фази буго-дністровської культури зафіксовано позитивно-негативне зображення астрономічного символу сузір'я Близнюків. Кераміка бронзової доби ямної та катакомбної культур містить переважно космічно-зодіакальну символіку сузір'я Тільця з хвилястими концентричними **лініями з насічками, «шевронами»** тощо.⁷

Протилежність новочасних трансформацій – давньоукраїнські артефакти, на яких домінували динамічні композиції, що відтворювали вихорний рух колом із центральними опорами – **розетками, колами, квадратами, сваргами, спіралями** тощо.⁸

Найдавніші відомі нам графічні символи – **спіраль, меандр, зигзаги, хвилячки, паралельні насічки** тощо, які до сьогодні зустрічаються в народній орнаментіці українців, мають подібність до загальнопоширених астрономічно-календарних знаків фіксації розташування Сонця, Місяця та інших небесних тіл Всесвіту.

Як тут не згадати трипільську орнамен-

Рис. 13: Космогонічні мотиви на гуцульській скрині. Початок XX ст. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

тальну систему, яка має явно виражену космогонічну символіку. Так, за дослідженнями Вадима Щербаківського, Левка Чикаленка та Юрія Липи, **сварга** (свастя, свастика) – знак Сварога – та **безконечник**, що перетворився згодом у **меандр**, є найдавнішими елементами українського орнаменту. На думку визначного історика мистецтва Григорія Павлуцького, сварга – «один з найдавніших знаків віщування добра, бажання добробуту, одхилення нещастя».⁹

У поліваріантності свого графічного вияву **сварга** зустрічається в розписі предметів гончарного виробництва (переважно посудин) і Стародавньої Європи, Амазонського Екватору, Північної Америки, Африки й інших регіонів. Семіотика цього давнього знаку, вірогідно, пов'язувалася із солярною символікою, більш глибоке розуміння якої уможлиблюється завдяки науковим досягненням сучасності. Відкриття так званого «сонячного вітру» – радіального витікання плазми сонячної корони у простір водночас з обертанням Сонця, наближають до розкриття значного пласту стародавніх солярних символів. Такі знаки, графічне зображення яких не було суб'єктивно-декоративним, ґрунтува-

Рис. 14: Астральні мотиви на керамічній кахлі. Черкащина. Кінець XVIII – початок XIX ст. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

лися на реальних енергетичних явищах, що схематично відображали структурні проекції «сонячного вітру» в різні часово-просторові площини.¹⁰

Згідно дослідника первісних культур професора Валентина Даниленка, релігійно-космогонічні системи східного навколосередземномор'я започатковуються в пізньому палеоліті (тотеми, образ Матері-Богині), набувають свого розвитку і переростають в космогонічні системи більш високого рівня (уявлення про космічного оленя, лося, бика, цапа, Велику Матір-Богиню та інші) на початку неоліту.¹¹

Рис. 15: Космогонічна знакова система на рушникові. Полтавщина. XIX ст. Зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара».

Доктор археології Микола Чмихов вважав, що «космічний символізм орнаменту наголошує на наявності космічної моделі, що виникла за подібністю до стабільної суспільної організації» – посуд з однорідним орнаментом відповідав «взаєминам рівності первісного суспільства, а виділення домінуючого елемента орнаменту, який символізував Сонце–небо–всесвіт, засвідчувало глибоке соціальне розширення спільноти й розподіл посуду на «профанний» (для повсякденних побутових потреб) і «сакральний» (для церемоніальних, обрядових використання)».¹²

В трипільській орнаментиці втілено

гармонійне поєднання мистецьких індивідуальних задумів майстра-творця з глибинними світоглядними концепціями індоєвропейської міфології. Її домінуючими мотивами (натуралістичними та стилізованими) є: **бик** або **роги бика** (часто з диском Сонця поміж ними) – символ Сонця; **жіночі фігурки** – образ Великої Матері-богині; символ Всесвіту з трьома планами: земля (змія) – Матір-Богиня-жінка (родючість) – небо (бик-Сонце).

У багатьох народів Сонце графічно означалося колом із точкою всередині – як геометричне уявлення про центр світу в його динамічному аспекті, на протилежність якому земля символізувалася квадратом. Так звані «**сонячні диски**» – хрести в колі також мають стосунок до символів вогню і Сонця. Солярні знаки часто знаходимо у виразній формі на сорочках, рушниках, килимах, прикрасах-амuleтах, різьблених скринях, сволоках та віконицях, полицях-«божницях», іконах-хрестах, писанках, мисках, розписах печей і стін хат, оздобленні вбрання, надмогильних знаках та ін.

Важливим елементом української орнаментики, що зберігся донині, є **хрест** як символ не лише аспекту родючості, активного чоловічого начала, а й небесного захисту. Різновиди хрестів – найдавніших астрально-космічних символів – зустрічаються ще на протонеолітичних та неолітичних пам'ятках буго-дністровської культури. В цьому контексті слід зауважити, що вертикальну лінію асоціюють із чоловічим началом, батьком, а відтак – Небом. Горизонтальна лінія віддавна і в багатьох культурах символізувала жіночий принцип, матір, а отже – Землю. Перехрестя цих двох ліній утворює хрест – переплетіння двох вселенських начал – і являє собою найпростішу модель світу, центр, де сходяться Небо і Земля. Конотація хреста широка – від означення життя, щастя, енергії, Сонця до християнського символу космічного Христа і розп'яття Ісуса. Примітно, що в багатьох дав-

Рис. 16: Астральні символи на різьбленій полиці-«божниці». Полтавщина. XIX ст. З приватної збірки.

Рис. 17: Мотив «Світового Дерева» на різьбленій полиці-«божниці». Полтавщина. XIX ст. З приватної збірки.

ніх культурах цей знак пов'язувався із сонцепоклонництвом, а тому аж до IV тис. н.е. вважався ранніми християнами язичницьким. Графічний вияв чотирираменного хреста мав своє продовження в шести- та восьмипроменевих «зорях», які символізували астральні тіла на небі, перемогу світла над темрявою, поставали оберегами у повсякденному житті наших попередників. На думку археолога Вадима Щербаківського, основні елементи орнаменту – **«зорі, кільця (сонечка), очі»**, які зустрічаються на неолітичній передньоазійській кераміці, а пізніше – на грецькій теракоті, *«мали в глибокій давнині своє магічне й... апотропеїчне значення, щоб відгана-*

ти нечисту силу, наврочування, погані очі... Скрізь вони служили то символами божеств (Сонця, богині Венери), то магічними апотропеїчними знаками».¹³ Саме ці функції – як відголосок культу Сонця і як оберегові знаки – притаманні стилізованим солярним зображенням на творах народного мистецтва українців нашої доби.

Тож, як бачимо, розкриття автентичного значення орнаментів уможливлується здебільшого завдяки міфологічним джерелам, реконструкції релігійних уявлень епохи і виявленню основних елементів архайчних культів та обрядів. На думку новосибірського міфолога Валерія Євсюкова, пріоритетним на-

прямоком досліджень в галузі «прочитування» давніх знакових систем є космогонія і космологія предків на основі їхнього первинного місця у стародавньому світогляді.¹⁴

Білоруська дослідниця Ірина Мячикова у своїй науковій монографії¹⁵ переконливо доводить, що дохристиянські традиції і магічні символи найдовше зберігалися у всій своїй повноті в традиційному народному орнаменті багатьох індоєвропейських народів, зокрема слов'ян і балтів (до XI ст.). Упродовж історичного поступу форма символів передавалася від покоління до покоління практично незмінною, утім, її сакральний зміст спрощувався.

Відтак, аналіз традиційної народної символіки веде швидше до пізнання історії народної культури, нації, аніж до вивчення первинної семантики неолітичних символів. І в цьому контексті міфопоетичні уявлення-бачення-знання наших пращурів, підтверджені нині науковими космогонічними гіпотезами і концепціями, ще раз засвідчують етноісторичну тяглість, культурну самобутність і духовну непересічність українців з усією їхньою романтичною, а почасти і драматичною, «задивленістю у небо» та самозреченою аж до жертвності «світославністю».

¹⁴Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Орії, 1992. – 230 с. (С. 152–153)

¹⁵Баландин Р. Вернадский: жизнь, мысль, бессмер-

тие. – М.: Знание, 1988. – 208 с. (С. 121–122)

³Пошивайло І. Феноменологія гончарства: Семіотико-етнологічні аспекти. – Опішне: Українське Народознавство, 2000. – 432 с. (С. 195)

⁴Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К.: АТ «Обереги», 1993. – 88 с. (С. 76)

⁵Чубинський П. Мудрість віків // Укр. народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського. У 2-х кн. – Кн. 1. – К.: Мистецтво, 1995. – 224 с. (С. 12)

⁶Гнатюк В. Нарис української міфології. – Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2000. – 263 с. (С. 44)

⁷Чмихов М. Давня культура. – К.: Либідь, 1994. – 288 с. (С. 145–146, 152–153)

⁸Массон В. Первые цивилизации. – Л.: Наука, 1989. – 276 с. (С. 77)

⁹Павлуцький Г. Історія українського орнаменту. – Київ, 1927. (С. 11)

¹⁰Ткач М., Данилевська Н. Клепальний міст: Джерела української міфології. – К.: Слива, 1995. – 198 с. (С. 192–196)

¹¹Даниленко В. Космогонія первобитного общества. – Фастов: Прайд, 1997. – 196 с.

¹²Чмихов М. Кургани як явище давньої культури. – К.: НМК ВО, 1993. – 144 с. (С. 65–66)

¹³Щербаківський В. Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці. – К.: Либідь, 1995. – 288 с. (С. 162)

¹⁴Евсюков В. Мифология китайского неолита: По материалам росписей на керамике культуры яншао. – Новосибирск: Наука, 1988. – 127 с. (С. 7)

¹⁵Мячикова И. Этапы развития графических символов в контексте индоевропейских археологических культур. – Минск, 2006. – 355 с.

¹⁶Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера. – Львів: Накладом авт., 1928. – IX, 349, [4] с. С.218

¹⁷Кусьєда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект. – Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.